

Kostsam att bryta den egna kulturens regler

Dagens Samhälle den 18 maj 2017

Integrationen – eller frånvaron av den – framstår alltmer som ett grundläggande problem, med stark påverkan på de flesta samhällsfunktioner. Ständigt ökande social oro har nödgat våra politiska beslutsfattare att erkänna flera av migrations- och integrationspolitikens negativa konsekvenser.

I syfte att ta itu med dessa problem har forskare och politiker fokuserat på uppenbara mekanismer. Förhållanden på bostadsmarknaden och arbetsmarknaden har fått stor uppmärksamhet, såväl inom akademien som i medierna. Samtidigt har vi varit tysta om en mer subtil källa till problemet: det sociala kapitalets mörka sida.

Socialt kapital kan förenklat förstås som värden och resurser som tillgängliggörs genom sociala relationer. Värdet kan vara ekonomiskt eller socialt och kan tillfalla antingen individen eller gruppen som helhet. Den samhällsvetenskapliga forskningen behandlar med få undantag socialt kapital som någonting bra och användbart. I avsaknad av väl fungerande institutioner och försäkringssystem kan socialt kapital fungera som skyddsnät, särskilt utanför stadskärnor och i utvecklingsländer.

Nätverk med inslag av hög tillit och samarbete karakteriseras också av lägre transaktionskostnader, vilket kan avhjälpa problem som spänningen stadlandsbygd, och andra regionala ojämlikheter. På mikronivå, och särskilt för individer inom etniska och kulturella minoriteter, kan tillgång till väl inbäddade nätverk exempelvis leda till upptäckt av lediga arbetstillfällen eller till kunskapsöverföring som förenklar för individen att starta ett eget företag. Ibland kan individen använda sina nätverk för att få tillgång till finansiella resurser och genom lokala förebilder sprids produktivt beteende i nätverk.

Men det sociala kapitalet har också en mörk sida. Sociala kontrakt uppstår inte alltid genom frivilligt samarbete. Inom klanen, stammen eller den etniska enklaven kan deltagande vara obligatoriskt. Att lämna gruppen är ibland förknippat med allvarliga konsekvenser för individen. Människor riskerar att bli fast i spelregler utformade av ett släktnätverk.

När sociala nätverk byggs kring nedärvda gemensamma faktorer som språk, etnicitet eller kultur riskerar de också att fostra korruption och organiserad brottslighet. Till och med Robert Putnam, statsvetaren som populariserade begreppet socialt kapital, framhåller att socialt kapital inte nödvändigtvis gynnar den demokratiska processen: "Inte alla sammanslutningar av likasinnade söker stödja demokratiska mål, eller är organiserade på ett jämlikt sätt." (Putnam, 1993, s.221)

Sociala relationer kan hjälpa individen när staten misslyckas. Så är fallet i många fattigare länder, och historiskt har detta varit viktigt även i Sverige. Om samhällskontraktet genom uppehållstillstånd eller medborgarskap inte garanterar tillgång till offentliga tjänster eller rättvisa, faller det sig naturligt för individen att falla tillbaka på sina sociala band. En individ i arbetslöshet kan till exempel förvänta sig temporär hjälp hos släkt och vänner, om det saknas ett formaliserat centralt system för arbetslöshetsersättning. Om det saknas tillgång till av staten organiserad barnomsorg kommer

familjemedlemmar eller grannar ta ansvar för barnpassningen. Där det saknas poliser tar civilsamhället över genom grannsamverkan.

Samhällets problem börjar när dess formella och informella institutioner ersätts av en viss grups egna regler och normer. Det är ganska vanligt att etniska sammanslutningar utifrån sina egna värderingar bedömer sina medlemmar och delar ut bestraffningar. Besträffningen handlar ofta om exkludering från gruppen, men kan i extrema fall utgöras av lagbrott. Hedersmord är det yttersta exemplet på det senare: när en ung flicka bringar skam över sin familj och därför bestraffas med döden. Hennes bror kan av den utvidgade familjen tvingas att verkställa domen.

Att inte följa den egna kulturens regler är ett alternativ, men det har en kostnad. En ung pojke som lever i en extremistisk miljö kan avkrävas närvaro vid religiösa möten där radikala idéer sprids. Att inte närvara kan i bästa fall innebära exkludering, medan öppen kritik kan leda till betydligt strängare bestraffning. Etableringen av kriminella organisationer bygger på liknande mekanismer, vilket kan tvinga ovilliga att delta i den egna socio-kulturella kretsen helt enkelt därför att kostnaden för att vägra blir för hög. En etniskt svensk yngling i en trygg miljö kan således enklare än en invandrad yngling i en segregerad miljö avböja deltagande i exempelvis organiserad brottslighet.

Varför är det då så svårt att diskutera det sociala kapitalets mörka sida och gemenskapens baksida? För forskare som vill vara objektiva är det mycket svårt att kvantifiera det sociala kapitalets nettoeffekter. I dagens akademiska klimat ses det omätbara ofta som ointressant. Men för samhällseliten, och i synnerhet våra politiker, grundar sig problemet i en ideologisk snedvridning till försvar för ett multikulturellt samhälle, starkt färgat av kulturel relativism.

Detta synsätt innebär att alla kulturellt betingade övertygelser och företeelser ses som lika giltiga. Olika kulturella sedvänjor kan därför inte jämföras med varandra. Ett samhälle som präglas av kulturel relativism kombinerar därmed svaga incitament för infödda att lära sig om andra kulturer med aversion mot att kritiskt utvärdera dessa kulturer.

Lyckligtvis finns ett växande antal kvinnor och män inom etniska minoriteter som kritiserar den egna kulturella verkligheten. Dessa modiga aktivister och politiker slåss mot ojämlik, och ibland direkt grym, behandling av flickor och kvinnor, mot religiös extremism inom den egna kulturen och mot rasism riktad mot den inhemska befolkningen.

De är minoriteter inom minoriteter. Tyvärr har dessa dissidentröster inte bara svårt att nå fram till medlemmar av den egna kulturen. De måste också kontinuerligt försvara sina ståndpunkter mot angrepp från makthavare och opinionsbildare både från höger och vänster. Ibland avfärdas de i tystnad, ibland kallas de "Onkel Tom" eller "husblattar".

Svenska politiker och intellektuella uppvisar en rädsla och ett obehag inför att formulera sig kritiskt om "den andra kulturen". Det största problemet är att rädslan och obehaget projiceras på de interna kritiker som ur ett inifrånperspektiv har diskuterat den egna kulturens tillkortakommanden. Sverige borde snarare uppmuntra dessa dissidenter. Med deras hjälp kan det stora kulturella avståndet mellan etniska svenskar och många invandrargrupper överbryggas och integration uppstå. De kan fungera som uttolkare av båda kulturerna och därigenom verka medlande mellan båda sidors medlemmar.

Sveriges strävan efter social sammanhållning kommer att definieras av vår förmåga att urskilja och stödja de kritiska röster som verkar för integration bland minoriteterna. Forskningen kring socialt kapital visar att effektiv förändring är mest sannolik att komma inifrån.

Özge Öner